



درس دوازدهم: جناس و انواع آن

به دو کلمه هم جنس و همسان «جناس» می‌گویند. این دو، گاه جز معنا، هیچ‌گونه تفاوتی با هم ندارند، و گاه علاوه بر معنا، در یک واج (مصوت یا صامت) ناهمسان هستند. ارزش جناس به موسیقی و آهنگی است که در کلام خلق می‌کند. جناس در یک نگاه کلی دو دسته است: همسان و ناهمسان.

❖ جناس همسان (نام)

یکسانی دو واژه در تلفظ، با معانی متفاوت است. ارزش موسیقایی جناس تام در سخن بسیار است.

برادر که در بند خویش است، نه برادر، نه خویش است (سعدی)

پدر با پسر یکدگر را کنار گرفتند کرده غم از دل کنار (اسدی توسی)

انواع جناس ناهمسان (ناقص)

اختلافی: ناهمسانی واژه‌ها در یک واج اول، وسط یا آخر (به جز مصوت کوتاه)

مگذران روز سلامت به ملامت، حافظ	چه توقع ز جهان گذران می داری (حافظ)
کنونت که چشم است اشکی ببار	زبان در دهان است عذری بیار (سعدی)
بوی جوی مولیان آید همی	یاد یار مهربان آید همی (رودکی)
دل من هست از این بازار، بیزار	قسم خواهی به دادار و به دیدار (نظامی)

افزایشی: ناهمسانی واژه‌ها در تعداد واج.

کفر است در طریقت ما کینه داشتن	آیین ماست سینه چو آیینه داشتن (طالب آملی)
گر مر او را این نظر بودی مدام	چون ندیدی زیر مشتی خاک، دام (مولوی)
در این حضرت چو مشتاقان نیاز آرند، ناز آرند	که با این درد اگر در بندِ درمان اند، درمانند (حافظ)